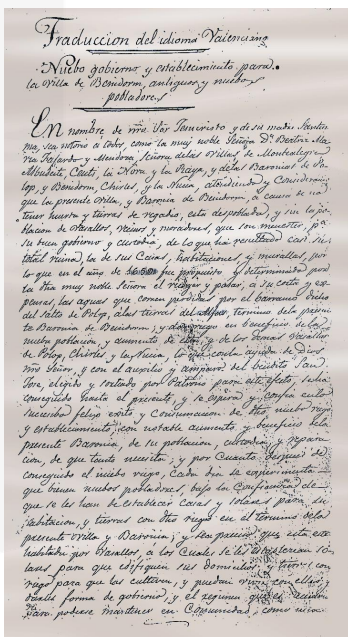

Fajardo de Mendoza, Beatriu (HIST)

Per a Benidorm, la figura de Beatriu Fajardo de Mendoza és tant important, des del punt de vista històric, com la de Bernat de Sarrià, el seu fundador. Es pot dir sense cap exageració que va ser la seua refundadora i repobladora. Gràcies a les seues iniciatives, Benidorm al segle XVII deixà de ser un lloc quasi despoblat i va tornar a adquirir la seua existència jurídica com a municipi en recuperar el seu govern municipal i obtenir uns límits municipals prou semblants als actuals. A més, va tenir unes bases econòmiques sòlides que li permeteren adaptar-se als esdeveniments històrics i iniciar una via de creixement i progrés que fins a hores d'ara no s'ha aturat.

Inici de la Carta de Poblament

La casa dels Fajardo, a la qual pertanyia Beatriu, posseïa la senyoria de Benidorm des del segle XV i s'heretava per agnació, o siga, per línia exclusivament masculina. El pare de Beatriu Fajardo va ser Joan Fajardo de Mendoza, també conegut com Joan Fajardo de la Cueva; es va casar amb Isabel de Guzmán i tingueren tres fills: Alonso, que va morir abans que son pare, Dídac, que va succeir son pare en la senyoria, i Beatriu Fajardo.

L'any 1643, a la mort sense descendència del seu

germà Dídac, Beatriu Fajardo heretà la senyoria murciana de Montealegre per la banda de son pare, la qual cosa l'obligava a dur el cognom Fajardo. També heretà la senyoria murciana d'Albudeite per la banda de sa mare, que l'obligava a dur el cognom Guzman. Pretengué, a més, heretar les senyories de Polop i Benidorm però es va trobar amb una dificultat: sa tia Isabel Fajardo de Mendoza i un membre col·lateral de la família, Francesc Fajardo, reclamaven igualment el dret a ser senyors de les que aleshores es denominaven *baronies de Polop, Benidorm, Xirles i La Nucua*. Un altre pretenent, amb uns drets no tan clars com els anteriors, era Joan Vaca Herrera i Fajardo.

Es va iniciar un llarg plet que durà fins al 1654. Isabel Fajardo invocava el testament que el 1531 havia fet Alfons Fajardo de Soto al qual s'establia que si el fill major posseïa altres senyories importants l'hauria de succeir el segon fill. Segons Isabel, Beatriu era ja senyora de Montealegre i a més era casada *ab lo dit Don Rodrigo Puigmari que posseïx altres dos mayorazgos de molta estimacio y valor per les quals rahons, no pot succehyr en les dites baronies*. Roderic de Puigmari era senyor de la Raya, la Ñora, Ávalos i Ceutí. Per tant, Isabel deduïa que ella era, i no la seua neboda, qui tenia dret a heretar les senyories de Polop i Benidorm i reclamava a la reial Audiència que s'hi reconeguera el seu dret.

Per una altra banda, Francesc Fajardo argumentava que ja el 1593 el seu avantpassat Pere Fajardo havia posat una demanda contra la donació que Lluís Fajardo havia fet en favor del seu nebot Alfons Fajardo i en contra dels drets del seu germà Francesc, del qual Pere era successor. Per tant, Francesc Fajardo, com a legítim successor del seu rebesavi que també duia el nom de Francesc, considerava que els seus drets eren anteriors als d'Isabel i Beatriu.

Beatriu Fajardo va estar representada en el plet per Pere Joan Ferrer, notari i procurador de la ciutat de València, que va argumentar que a la mort de Diego Fajardo sense haver fet testament ni haver disposat dels seus béns, Beatriu Fajardo era la parenta més pròxima, tal com ho declarava el justícia de la ciutat de Múrcia. De tota manera, com que no li resultava fàcil guanyar el plet pel fet de ser dona, la va

representar també el seu marit, Roderic, i així ho testifica presentant l'escrit escaient datat el 22-11-1643. Va viatjar a València i va presentar proves de la legitimitat del matrimoni dels pares de Beatriu i de la mort sense hereus dels seus germans: *diu que matrimoni fonch contractat en faz de la Santa Mare Iglesia y per copula carnal consumat entre los quondam Don Juan Faxardo de Mendoza y Doña Ysabel de Guzman y per llegítims conjuges foren aquells tenguts i reputats Tingueren en fills llegitims y naturals a Don Alonso Faxardo de Mendoza, a Don Diego Faxardo de Mendoza y a la dita dona Beatriz Faxardo de Mendoza E com se ha seguit que lo dit Don Diego siga mort sens haver fet testament y sens dexar fills per ço que no consta matrimoni, sobrevivint la dita dona Beatriz en germana y parenta més proxima. Per tant, demanava per a la seua esposa les senyories de Polop i Benidorm amb tota jurisdiccio, alta i baixa, mer y mixt imperi, y demes drets i pertinencies de aquelles per ser hereva com dit es del dit Don Diego ultim posseidor.*

Com es preveia un juí llarg, el capità general del Regne de València, Roderic Ponce de León, es va veure obligat a trametre als justícies d'Alacant i la Vila Joiosa una sèrie d'instruccions mentre les senyories estigueren sense senyor. Es tractava d'impedir que cap dels pretendents intentara prendre possessió de la senyoria i cobrara les seues rendes. Però per tal de no perjudicar ni el futur propietari ni els creditors de la senyoria es va establir que les autoritats esmentades subhastaren públicament el dret de cobrar les rendes senyorials i les lliuraren al millor postor. Les quantitats s'ingressarien a la Taula de Canvis de València sota l'autoritat de la Reial Audiència. L'escrit està datat el 9-3-1644 i diu: *De provisió de aquest Real Consell es mana per mort de Don Diego Faxardo als interessats y que pretenen la successio de dites baronies que no prenguesen la possessió de aquelles ni los vassalls la donassen a ningú dels pretensors, y que en esta conformitat a estat, y estara vacant la possessio de dites Baronies y no y ha persona que a son temps cobre los fruits, drets y emoliments a señor pertanents en aquelles y que per altra part los erehedors insten, executen y molesten els vassalls. Y per a que lo hu y lo altre tinga reparo seria convenient que en dites Baronies, fruits, drets y pertinencies de señor se arrenden al carrech de depositar los preus en la taula de cambis de la present ciutat per a que en este cambi se pague i satisfasa als crehedors lo que sera just. Que per ço suplicaven sens perjui dels drets de les parts que així*

en la lonja de la present ciutat com en la ciutat de Alacant y Vila Joyosa se correga y subhaste com es costum lo arrendament de dites Baronies y los fruits, drets y pertinencies de señor y que es lliure al mes de preu donant, ab fiances acontentades y ab obligacio de depositar lo preu en la taula de cambis de la present ciutat a solta de la Real Audiencia y per lo temps y ab los capitols que parexera convenientes.

Finalment, quasi onze anys més tard, la Reial Audiència de València dictà sentència el 20 d'octubre de 1654 a favor de Beatriu Fajardo de Mendoza. La mort sense descendents barons de Francesc Fajardo esdevinguda uns mesos abans, va inclinar la balança de la justícia al seu favor. D'aquesta manera, Beatriu Fajardo pogué incorporar les senyories de Polop i Benidorm al seu patrimoni.

De les quatre poblacions que formaven les baronies que acabava d'heretar, Polop era la més poblada. Xirles i la Nucia, antics llocs de moriscos, havien patit les conseqüències de l'expulsió de 1609 i Benidorm estava quasi despoblat des de meitat del segle XV. A l'esmentada vila de Polop no tenia casa *a hon poder habitar y ospedarse quan vaja y lo que mes es per al personal que tindra alli governant aquelles y en apres per quant lo castell de dita Baronia estara derruit ni habitable.* Per tant, va demanar permís a la Reial Audiència per a utilitzar 270 lliures que havia deixat en dipòsit a la Taula de Canvis com a fiança mentre durava el juí. Va decidir comprar una casa *en la dita vila de Polop lo cap de dites baronies a hon esta la esglesia parroquial i en los demes llochs no ni haura.* En aquesta casa, residiran els successius administradors de les senyories.

Segons Pere Maria Orts i Bosch, va tenir una altra dificultat per a heretar les senyories de Polop i Benidorm: l'agnació imposada per Alfons V el 1458 quan reconegué Dídac Fajardo com a senyor de Benidorm. Va ser necessari recórrer al rei Felip IV, el qual l'autoritza a heretar mitjançant Reial Cèdula de 8 de maig de 1654: *Su Magestad hace merced a Doña Beatriz Fajardo y de Mendoza de infeudarle de nuevo para si y sus descendientes la baronia de Benidorm en el Reyno de Valencia en la conformidad que aquí se dize y ha servido por esta gracia con dos mil ducados por una vez de plata doble.* Segons es diu al document, la mort de Francesc Fajardo i el fet que Beatriu tinguera fills barons que la succeïrien van ser els arguments fonamentals per accedir a la seua petició: *I pel que fa a la baronia de Benidorm s'ha posat un plet en la Reial Audiència del Regne de*

València per En Francesc Fajardo, veí de la ciutat d'Alacant, prenent que en la infeudació de dita vila feta pel Sereníssim Senyor Rei En Joan, l'any 1459, a favor de Dídac Fajardo i als avantpassats de Na Beatriu, només s'hauria d'entendre pel que fa a la línia masculina i que la puresa d'aquesta successió faltà perquè només està en la successió de l'esmentada casa Na Beatriu. Per la qual cosa, En Francesc Fajardo pretenia que li corresponia la baronia. L'advocat patrimonial de la nostra Reial Hisenda va prendre part en el plet suplicant que dita baronia es transmetera als barons per agnació. I estant així el plet l'esmentat En Francesc va morir sense cap successió de fills i l'esmentada Na Beatriu té ara fills barons i una filla sense haver-hi cap altre baró fins que la mateixa Na Beatriu Fajardo de Mendoza siga morta.

Hem vist que era casada amb Roderic de Puigmarín i segons l'esmentada Reial Cèdula tenia fills barons i una filla. En altres documents es parla de Roderic Gaspar i Roderic Baltasar que la succeïren en la senyoria de Benidorm. També es diu que tenia una filla de la qual desconeixem el nom. En altres documents, es parla d'un tercer fill baró, Josep, que va ser senyor de Benidorm de 1699 a 1709.

Beatriu Fajardo va enviudar en una data que de moment no coneixem, probablement anterior a 1666. Un document de 1663 encara nomena el seu marit; el 1668 consta en la documentació que és viuda i que resideix habitualment a la ciutat de Múrcia. Però el fet de ser Beatriu qui atorga la Carta de Poblament de 1666 ens indica que ja era viuda en aquestes dates; en cas contrari hauria actuat el seu marit d'acord amb els costums de l'època. Quan el 1687 va morir Beatriu Fajardo, el seu fill major, Roderic Gaspar de Puigmarín i Fajardo, la va succeir com a senyor de Benidorm. Però des de la seua majoria d'edat havia actuat en representació de sa mare, com per exemple en la concòrdia firmada entre Benidorm i Finestrat per la qüestió dels límits.

Benidorm havia estat fundat a l'edat mitjana per Bernat de Sarrià, però la seua existència com a vila va estar plena de dificultats i el resultat va ser la disminució de seua població al llarg dels segles següents. Fins i tot, va perdre la seua categoria de municipi i va quedar integrat al de Polop.

Aquesta situació canviarà a partir del 1659. Es produirà una recuperació econòmica generalitzada a tot el Regne de València que a Benidorm coincideix

amb la vinguda de nous pobladors i la recuperació de la seua categoria de Municipi gràcies a Beatriu Fajardo de Mendoza.

FONT	HABITANTS
Décades d'Escolano	72
Cens de 1646	50
Recompte regants 1689	270
Cens de 1703	153
Cens Campoflorido de 1712-1713	180
Cens 1730	581
Cens d'Aranda de 1768	1.601
Cens Floridablanca de 1786	2.526
Diari de València de 1793	2.772
Cavanilles 1793	2.700
Cens de 1842 publicat per Madoz	4.502
Cens 1857	3.720
Cens 1860	3.618
Cens 1877	2.905
Cens 1887	3.181
Cens 1900	3.417
Cens 1910	3.498
Cens 1920	2.976
Cens 1930	3.113
Cens 1940	2.955
Cens 1950	2.726

Censos de població

Hi ha factors externs que expliquen aquest desenvolupament. La recuperació econòmica serà possible perquè al Regne de València la terrible inflació típica de la centúria s'havia estabilitzat i els interessos dels crèdits, anomenats *censals*, havien baixat. Aquesta situació possibilitava les inversions en les infraestructures agràries. Però hi ha, a més, un factor específic de la nostra localitat: la capacitat d'iniciativa de Beatriu Fajardo per tal d'aprofitar aquestes circumstàncies amb una mentalitat que actualment qualificaríem d'empresarial. Gràcies a les inversions econòmiques, Benidorm deixà de ser un lloc quasi despoblat i poc productiu. La senyora de Benidorm va aconseguir que milloraren les seues rendes senyorials, però també les dels agricultors, tot produint-se un increment de la població i prosperitat econòmica per a la vila.

Benidorm havia estat durant la major part del temps un senyoriu poc productiu i poc poblat a causa de l'escassa rendibilitat de les terres de secà en una zona de poques precipitacions. Per a posar remei a la falta de pluja no hi ha una altra solució que el regadiu. I això és el que va fer Beatriu Fajardo, tot impulsant la construcció d'una séquia denominada primerament Nou Reg i posteriorment Reg Major (vegeu **Reg Major HIST.**). La seua construcció

capgirà la situació econòmica de la comarca. Les terres de les baronies esdevingueren més productives i per tant més atractives per als antics pobladors i també per als nous pobladors que començaren a acudir des de les poblacions veïnes.

Les millores en les infraestructures urbanes i agrícoles de les poblacions de les seues senyories de la Marina tractaven de posar remei a les necessitats més peremptòries: reg, alimentació i defensa. Per això les primeres obres que es dugueren a terme per iniciativa de Beatriu Fajardo van ser la séquia, els molins fariners, els forns de pa i la reparació dels elements defensius. També s'edificaren hostals, la qual cosa mostra la presència de gent de pas: comerciants, obrers, persones a la recerca de treball, etc. Segons la documentació en 1668 les necessitats de les senyories eren:

- reparar la meitat de la séquia amb maçoneria o calicanto, perquè perdia aigua per filtració.
- fer un altre molí fariner a Polop.
- construir un forn a Benidorm a causa de l'augment de la població.
- reparar les muralles de Benidorm, que per ser població situada a la costa era imprescindible per a la seguretat dels seus habitants i de la comarca.
- fer dos ponts de fusta a Benidorm per als fossats de la fortalesa.
- fer un hostal a Benidorm.
- fer un forn de pa a la Nucia
- fer un hostal a la Nucia
- fer un forn de calç per a les esmentades obres, especialment la séquia.

L'hostal
Patty Stratton (1957)

Beatriu Fajardo ja havia gastat 6.000 lliures en la construcció de la séquia i del molí fariner de Polop. Per tant, no disposava de prou efectiu per fer front a les noves despeses i sol·licità a la Reial Audiència de València permís per a carregar amb un censal de 4.000 lliures les senyories de Polop, Benidorm, Xirles i la Nucia. Un censal era una mena de préstec hipotecari amb la garantia de les terres i possessions del sol·licitant: *els bens de dita donya Beatris, casses, heretats, vinyes, fils de aigues, molins, forns, olivars, i altres qualsevols bens*. També els veïns quedaven obligats pel censal: als documents es diu que el carregament el fa Beatriu Fajardo juntament amb Geroni Cabot que representa les autoritats i veïns de les senyories.

L'augment de la producció agrícola com a conseqüència de la nova séquia tingué un altre efecte: l'increment de la població fins al punt que el 1666 va ser necessari regular la vinguda dels nous pobladors amb cartes de poblament. En febrer de 1668 es diu que a la Nucia i Benidorm s'havien edificat respectivament 25 i 15 cases noves i s'esperava que l'augment de població continuaria en el futur: *i al present estan obrant més particulars que an anat alli a poblar i la senyora de dites baronies los ha establert terres de la dita partida del Alfàs regant*

de dita nova cequia i tambe en ha establít als vehins de dites baronies i a tots els demes nous pobladors. La paraula establir fa referència a un nou pacte de població, o siga a una carta de poblament, ja que les circumstàncies econòmiques de les terres havien variat com a conseqüència de la construcció del Reg Major. Només coneixem el pacte de població de Benidorm de l'any 1666 (vegeu **Carta de Poblament de Beatriu Fajardo HIST.**) però potser que se'n feren altres. A l'esmentat document de població s'anomenen els antics i els nous pobladors, els quals tindran els mateixos drets i obligacions. L'existència dels antics pobladors demostra que encara que Benidorm haguera desaparegut com a municipi i els seu casc urbà estiguera quasi deshabitat, les seues terres no s'havien deixat de cultivar.

Amb la Carta de Poblament, Beatriu Fajardo constituïa Benidorm com a entitat jurídica i es creava el primer govern municipal d'aquesta segona etapa de la seua història. La transcendència d'aquest document rau en què li retornava la condició de municipi independent amb capacitat d'autogovern, encara que amb les limitacions típiques del règim senyorial. Amb el Reg Major i amb la Carta de Poblament, Benidorm quedava constituït com una entitat jurídica recolzada en una sòlida base econòmica amb la qual cosa va poder adaptar-se als canvis que depararia el futur.

Una vegada que s'havia constituït el nou municipi de Benidorm, calia donar-li uns límits i establir-ne les fites. El terme municipal del segle XVII ocupava una superfície inferior a la que li havia atorgat Bernat de Sarrià a l'edat mitjana. Amb aquest senyor, Benidorm limitava pel sud amb la Vila Joiosa, per l'oest els límits arribaven fins al vessant del puig Campana que dona a la mar; pel nord, arribaven fins a Montagut, actualment dins d'Altea, i continuaven fins a la mar, tot quedant l'Albir i la totalitat de la serra Gelada dins del terme municipal del Benidorm medieval. Els límits que Beatriu Fajardo atorgà a Benidorm eren més reduïts i són bàsicament iguals que els actuals.

Per a establir-los, Beatriu Fajardo va haver d'arribar a un acord amb els municipis veïns. L'enteniment amb Polop resultava senzill perquè ambdues senyories tenien el mateix senyor. Una part de l'Alfàs quedà com una partida dins del terme de Benidorm i l'altra dins del terme de Polop, del qual se segregaria posteriorment. Però l'enteniment amb els altres municipis sí que va originar problemes que s'hagueren de resoldre mitjançant acords. Ens

referim a Finestrat, amb el qual s'arribà a un acord en 1677 i la Vila Joiosa amb la qual es va fer una concòrdia el 1717.

Pel que fa a l'acord amb Finestrat hi ha un document redactat a la ciutat d'Alacant el 10 d'agost de 1677 pel notari Giner Gozalbez. Es diu que intervenen per una banda Roderic Gaspar de Puigmarín i Fajardo, fill primogènit de Beatriu Fajardo i successor en la senyoria de Benidorm, que actua en representació de sa mare. Per l'altra banda, intervé Jacint Forner, senyor del lloc de Benasau i, segons el document, baró de Finestrat. Manifesten que hi ha algunes diferències entre ells sobre la partició dels termes i les seues fites i mollons *per haver lo temps borrat alguns de aquells. Es pretén resoldre el tema perquè de estes diferencies y pretencions poden resultar y ordinàriament resulten molts litigis, odis, rincors.* Es tria la via amistosa i no la judicial per estalviar les excessives despeses que un procés implicava. S'acorda que cada senyor nomenarà *persones ancianes y expertes de dites varonies per a que tornen a fitar y amollonar los dits termes.* Roderic Gaspar va nomenar Pere Ivorra, Bartomeu Navarro i Joan Devesa, *tots ells de dita varonia de Polop vehins.* Per la seua banda, el senyor de Finestrat va nomenar Antoni Llorca i Felip Martínez, veïns de Finestrat.

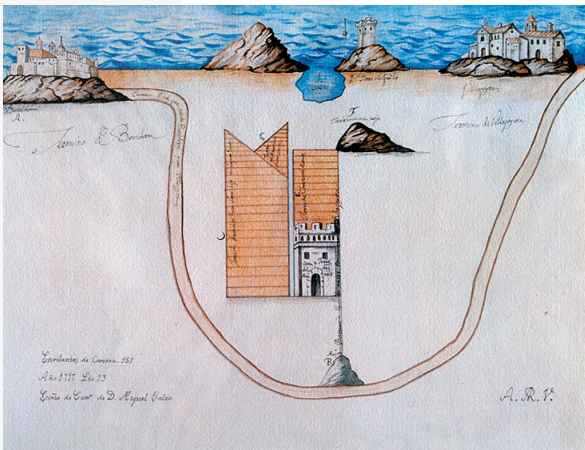
Els experts d'ambdues senyories recorregueren els termes i posteriorment foren cridats a Alacant pels seus senyors. En una reunió conjunta de senyors i experts, es van establir els següents acords:

- A la serra del Llamp utilitzar com a molló *el senyal a on ferí lo llamp*; ací es produiria la confluència dels termes de Polop, Benidorm i Finestrat.
- La fita continuaria per la cova Fumada, pel pas que baixa de la cova de Noguet, passaria el crestall damunt de la serra d'Ortuño i arribaria fins al punt més alt de la serra Cortina on es posaria un molló.
- De la serra Cortina els límits passarien per la partida de les Bastides, *en lo puesto per on se despeña Geroni Devesa, a la part devés Polop*, tot continuant per la foieta de Joan Blasco que quedaria a la part de Finestrat i d'allí a l'era de Felip Martínez que quedaria dividida per la meitat.
- Des d'aquest punt, el límit continuaria lloma avall fins aplegar al molló de la Vila Joiosa.
- La cala de Finestrat estaria dins del terme de

Benidorm però el senyor de Finestrat i els seus veïns tindrien dret a tenir les seues barques d'acord amb un antic costum.

D'aquests acords, es va alçar una acta notarial que és el document que estem comentant. El document conclou amb els habituals i complicats protocols típics d'aquest període del barroc. Finalitza amb les firmes dels testimonis que són dos dels experts de Benidorm i els dos experts de Finestrat.

Els actuals límits de Benidorm quedaren definitivament configurats uns anys més tard, en 1717, en temps de Josepa Puigmarín, néta de Beatriu Fajardo, i del seu procurador general Tomàs Sanç. Es va arribar a un acord amb la Vila Joiosa, el resultat del qual va ser poc beneficiós per a Benidorm perquè l'actual cala de Finestrat o cala de Morales passava a estar dins del terme de la Vila Joiosa.

Plànol de fites del terme municipal de Benidorm al segle XVIII

L'obra de Beatriu Fajardo de Mendoza a Benidorm es pot sintetitzar en els elements següents: a) Consolidació d'una infraestructura agrària de la qual Benidorm estava molt necessitat: reg, molins, almàsseres, etc. Aquestes infraestructures van permetre la posada en regadiu de noves terres amb el consegüent increment de la producció agrícola. b) Repoblament de Benidorm i reconstrucció de la vila, tot incrementant la seua població, dotant-la de les edificacions necessàries (hostal, forns, taverna, tendes, etc.) i reparant les seues defenses (muralls, ponts i fossats). i c) Recuperació de la seua entitat

jurídica, organitzar-la com a municipi, dotar-la d'un govern municipal i, finalment, establir els seus límits municipals.

Beatriu Fajardo va actuar amb mentalitat que hui qualificaríem d'empresarial, cosa poc freqüent en la noblesa de l'època. Va aprofitar una conjuntura econòmica favorable per fer una sèrie d'inversions en infraestructures agràries que li permeteren obtenir importants beneficis. El més normal era que els senyors llogaren a un particular el dret de cobrar les rendes. Abans de fer-se la séquia s'obtenien del lloguer de les baronies unes rendes anuals de 800 lliures però en 1668, amb la séquia ja feta, els ingressos eren de 1.300 lliures anuals. Anys més tard, quan les senyories havien incrementat la seua població es cobraven més de 3.000 lliures anuals i en el segle XVIII se'n cobraven 4.000.

Encara que Beatriu Fajardo i els seus successors van ser els principals beneficiats, també Benidorm en resultà afavorit per les seues iniciatives. Les rendes dels agricultors s'incrementaren, augmentà la població i Benidorm inicià un camí de creixement econòmic i demogràfic que l'ha conduït fins al moment present. Sense Beatriu Fajardo, que posà els fonaments del seu desenvolupament posterior, no existiria el Benidorm que hui coneixem.

IES Beatriu Fajardo
Ginés Lloret (2009)